Tikrovė ir mitai apie lietuvius pasaulyje

Dalia Staponkutė

Kodėl ant naujametinio Pasaulio Lietuvių Bendruomenės žurnalo viršelio – pirmininkės Dalios Henke portretas, o ne šventinė eglutė ir išeivijos vaikų šypsenos? Kodėl ne vienos iš Bendruomenių nuotrauka (nors yra ir ji – Estijos, mūsų apdainuotos „konkurentės“ Estijos, lietuviai kaip dinamiškiausioji 2017-ųjų Bendruomenė)? Svarstant, kas laukia pasaulio lietuvių ir juos vienijančios organizacijos 2018-aisiais, veidai ant viršelio kaip simboliai tampa aiškesni.

„Pasaulio lietuvio“ puslapiuose Dalia Henke ne kartą išsakė savo ir Bendruomenės nuomonę apie Lietuvos Seime ir žiniasklaidoje plačiai aptariamą pilietybės išsaugojimo klausimą diasporos lietuviams. Atsidėkojant pirmininkei už Bendruomenės vardu išreikštą nuomonę ir atsispiriant nuo PLB narių idėjų ir pasiūlymų, kyla įkvėpimas toliau svarstyti apie tai, kieno gi žodžiuose daugiau tikrovės ir tiesos, gerumo ir teisingumo. Naršydamas Lietuvos žiniasklaidos puslapius, dažnai junti, kad Lietuvos žmonės nelabai supranta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veiklos. Ja neretai suabejoja net tarptautinės patirties ir gilių istorijos žinių turintys specialistai. Ar tai liudija, kad mes, lietuviai, kaip tauta ir valstybė, tarpstanti ant tautiškumo pamatų, keičiamės ne taip greitai, kaip šito nori mūsų europietiška politikos kryptis? Ar tai byloja, kad mūsų politinis atvirumas – tik ES fondais ramstoma iliuzija? Juk tikrovė tokia, kad kuo toliau, tuo labiau norime būti jaukiai užsidarę savo asmeninėje tvirtovėje. Tai pateisiname, sakydami, kad būtent šioje tvirtovėje kuriame ir rūpinamės savo artimaisiais tokiu metu, kuomet pasaulyje siautėja išprotėjusios monopolijos ir jų keliamos karų grėsmės. Esame „praktiški“ žmonės, linkę į atsiribojimą ir asmeninę filosofiją,

tačiau koks mūsų, kaip atskirų visuomenės ląstelių, santykis su bendruomene apskritai?

Iš vienos pusės, teigiame, kad esame pasaulio tauta, iš kitos, mąstome kaip šiuolaikinio šeimyniško ūkio bendruomenė, kurią pasaulio vizijos vis dar „blaško“, trukdo sutelkti dėmesį į savastį, apsibrėžti galimybių ribas ir susilaukti tvarkingo „vokiško“ rezultato. Tiksliau, atėjo laikas įsigilinti į savo esmę ir matuoti šalies pasiekimus, gretinant juos su panašaus likimo valstybėmis, džiaugiantis jų palankumu ir plačiomis draugiškomis šypsenomis oro uostuose: „Lietuva? Prašom!“ Nuoširdžios draugystės su Gruzija ir Ukraina, užgimusios kaip gėris didelės globalios įtampos metu, parodo, kuriame geopolitiniame taške esame ir su kuo mums sekasi geriausiai. Esame tokie kaip mūsų likimo draugai – tarpininkai, laidininkai – ir keičiamės iš lėto. Dalinamės savo patirtimi, ir ne tiek svarbu, kad ūkio struktūra skiriamės nuo jų, manydami sau, kad daug pasiekėme. Pasiekėme, kiek galėjome, ne kiek norėta, ir šitaip apie save galvoti teisinga, nes tai žadina atlaidumą ir dosnumą kaimynui, kitam.

O Pasaulio Lietuvių Bendruomenė visados būdavo tarsi gaivus vėjo gūsis, plūstantis į Lietuvą iš Vakarų pusės. Ji susikūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose tuoj po karo, kai emigracija į JAV buvo gausi. Šiandien pagrindinis emigracijos srautas slenka į Europą ir suprantama, kad PLB veiklos kryptys keičiasi ir ji ieško savo naujo veido. Tranzitas – nelengva misija, ir jei Lietuvoje visi iškart sutiktų, kad PLB reikalinga, naudinga ir draugiška, būtų keista. Viena epocha baigėsi, jos vertybės persirikiavo, prasidėjo kita epocha ir viską reikia susikurti iš naujo. PLB iškyla negirdėti uždaviniai, beveik nieko bendra neturintys su istoriniais – Lietuvos vadavimo nuo SSRS – tikslais. Jos tikslų vektorius turbūt žiūri priešinga kryptimi – kaip suartinti Lietuvą su buvusiomis SSRS teritorijomis, keičiant jas per jose gyvuojančias lietuvių bendruomenes. PLB dvasia tebedvelkia iš Vakarų, tačiau ji vis giliau ir giliau skverbiasi į Rytus, ir tai ilgainiui turėtų tapti jos pagrindiniu uždaviniu, įskaitant ir pilietybės išsaugojimo šioje diasporos dalyje klausimą. Jei PLB judės nuosekliai, iš lėto, savo sėsliosios tautos dalies ritmu, ji susilies su ja į vienį, taps jai artima, sava, kokia ir siekia būti. Anglosaksišką dipukų stilių pamažu keičia europietiškasis, labiau primenantis skandinaviškų klubų dvasią, ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenė nenustoja savo reikšmės, nes diaspora kol kas plečiasi visomis kryptimis – į Rytus ir į Vakarus, į Šiaurę ir į Pietus, stiprėdama, o svarbiausia, įsileisdama į savo gretas ne tik lietuvius. PLB misija šiuo „naujuoju“ metu negali būti lietuvių sugrąžinimas „namo“ (juk

sugrįžimas į Itakę, deja, užima dešimtmečius!), o nuolatinis ryšys su tautiečiais užsienyje ir jų tarpusavio draugystės puoselėjimas.

Tai atrodo natūralu, nes mitai visados veisiasi ten, kur trūksta atviro pasakotojo ir nuoširdaus klausytojo, kur stinga kalbos kultūros, leidžiančios stebėtis ir stebėti be ironijos, iš vienos pusės, ir liaupsių, iš kitos. Pirmasis mitas susijęs su mintimi, kad „senas, dipukų suręstas vežimas gerai tebeveža“ PLB naujakurius… (Panašų klausimą kėlė pasaulio lietuvių gerbiamas žurnalistas Rimvydas Valatka „Pasaulio lietuvio“ svetainėje.) Tai, kad vežimą išrado dipukai – tiesa, tačiau, kad jis tebeveža gerai – mitas, nes to vežimo seniai neliko. Jį senokai pakeitė „antros bangos“ dviratis, o po dviračio artėjama net prie „trečios bangos“ *Mercedeso*. Šį virsmą palaiko patys dipukai ir balsuoja už Vokietijos lietuvaitę Dalią Henke kaip naują PLB veidą. Beje, jie nesiūlo organizacijos vairo savo vaikaičiams Amerikoje, nors pastarųjų pasaulėjauta įstabiai artima tos pačios kartos lietuviams Lietuvoje. Nesunku pastebėti, kad nemažai dipukų vaikaičių šalia lietuvių kalbos kadaise išmoko ir rusų tam, kad geriau suprastų savo tėvų ir senelių gimtinių istoriją, kad jų žvilgsnis siektų giliau ir plačiau. Šios kartos Amerikos lietuvių, gimusių apie 7-ąjį dešimtmetį, pasaulėjautos panašumas į lietuvių, išaugusių dar sovietmečio Lietuvoje, vertas atskiro tyrinėjimo. Gal tai – „užkariauto kosmoso“ karta, globalizacijos pradžios karta, nuo vaikystės gyvenusi laisvės, tvyrančios ore, dvasia? Jei ši Amerikos lietuvių karta aktyviau dalyvautų diskusijoje dėl Lietuvos pilietybės išsaugojimo, gal Lietuvoje šiandien pavyktų pakeisti nuostatą, užgaunančią kiekvieną jautresnę diasporos širdį: „Jums reikia tik antro paso, ar ne? Pirma padarykit ką nors Lietuvai?“ Štai ir antrasis mitas…

Šių žodžių geluonies, regis, nepastebės lietuvis, ilgesnį laiką negyvenęs užsienyje ir nedirbęs Lietuvai už jos ribų. Jei taip būtų, šie garsai neišskristų iš sakančiojo lūpų su tokiu pasitikėjimu ir keistos ironijos dvasia – dvasia, kuri dažnai gimsta iš nenoro atleisti ir žinių stygiaus. Paso, ko gero, žmogui ir nereiktų, jei jo nereikalautų valstybė, ir nesvarbu – kita ar sava. Žymiai lengviau šalims, kurios dovanoja tai, ko šiandien piliečiui reikia, o suvokusios, kad nusilenkia jam per daug, pasinaudoja galia ir savo atsiima. Užsienio lietuviui reikia ne paso, o jo lietuvybės pripažinimo, motinos gerumo. Kaip byloja lietuvių literatūra ir neužrašytos kaimo istorijos, dėl gerumo stokos ir šykštumo jaunuoliai visais laikais traukdavosi iš savo giminės į svečias šalis. Nebūtinai į Vakarus. Visi išeiviai – politiniai. Net jei žmogus išvyksta užsidirbti, jis traukiasi nuo asmeninio nepritekliaus, kuris visados yra krašto ar miesto ekonominės politikos išdava.

Pagaliau, už dosnumą ir gerumą dažniausiai atsimokama gerumu, ir lietuvis, šia prasme, nėra neišprusėlis, tačiau pragmatiškas: jam reikia tikrumo, kad jis – tikrai lietuvis, nes globalizacijos gaisro metu jo siela tampa tokia pat trapi kaip ir Lietuvos valstybės, ir žymiai geriau, kai abi pusės laikosi viena kitos, o ne mito…

Trečiasis mitas, klajojantis Lietuvoje, tai – užsienio lietuvių „ligos“, kurios neva verčia emigrantus iššluoti tėviškės Ligonių kasas, nemokant mokesčių. Mitas keistokas, nes dirbantis išeivis nebūtų dirbantis, jei sirgtų. Sugrįžęs Lietuvon savaitei ar dviem, jis dažniausiai nesuspėja į valstybines ligonines ir dosniai sužeria uždirbtus pinigus į privačias medicinos kasas, o ir šios, medicinos lygmeniui Europoje suvienodėjus, tampa vis mažiau prasmingos.

Ketvirtas, pats skaudžiausias mitas: „Emigrantas karo atveju negins Lietuvos.“ Kalbėdami apie karą 21 amžiuje, neretai klausiame savęs ne „kur“, o „koks“ karas. Karo pasaulyje tiek daug, kad kasdien guodi save mintimi, jog geriau jau bloga taika… Net mitologinė sąmonė žino, kad per kelias minutes galingos bombos nušluotų nuo žemės paviršiaus ištisus miestus ir šalis. Kur kas svarbiau užkirsti kelią šios baisios grėsmės ištakoms ir stengtis, kad diaspora savo fiziniu buvimu ir veikla šalyse, kur priimami tokie antžmogiški sprendimai, neleistų jiems tarpti. Gerai „užmiršto“ 21 amžius pasaulis pasižymi tuo, kad net gynyba virsta kelių valstybių dalyvavimu kare, o karo industrijai pasiduoda net diplomatija ir menas. Štai šalyje, kur nemaža socialinių problemų – Prancūzijoje – armijos tema kine, skirtame jaunimo auditorijai, įgauna netgi romantinių gaidų (Thomas Cailley *Les Combattants*, 2014). Europos šalių mene bylojama ir apie tai, kaip, vengdami nedarbo ir nematydami kitos išeities, merginos ir vaikinai išeina į armiją, suvokdami ją kaip interaktyvios veiklos „stovyklą“ ir negalvodami apie pasekmes. Tai – socialinė drama, į kurią neretai žiūrima gana pragmatiškai, negvildenant jos kaip problemos ar „meilės Tėvynei“ išraiškos, o siūlant „darbą“ ir atlygį… Tai tik vienas iš aspektų, bet jis svarbus, nes jaunimo migracija įgavo kaip niekad didelį mastą visoje Europoje. „Dar negimęs, jau esu emigrantas“, – porino kartą studentas iš Graikijos. Šie žodžiai pasako daug ką… Neretai atrodo, kad socialinės problemos, šalies gynyba, karas yra tiesiogiai susiję, ir atsakomybė krinta ne ant ieškančio, keliaujančio, migruojančio jaunimo pečių. Todėl šis ketvirtasis mitas skaudus ir neteisingas. Meilė Tėvynei… Žmogui ji yra įgimta kaip medžiui įgimta leisti šaknis ir stiebtis į dangų, ir šaknys negali įsakyti šakų vainikui užsimerkti prieš saulę. Apie tokią meilę garsiai gali kalbėti tik poetai, o politinėje retorikoje žodžius „mylėk Tėvynę“ geriau versti į „man rūpi…“.

Penktasis mitas – „dviguba“ pilietybė. Jau metų metus ieškome pačios tiksliausios formuluotės ir visiems priimtino dvigubos pilietybės varianto, kuris tenkintų ir Konstitucijos reikalavimus, ir Seimą, ir užsienio politikos kryptis, ir Lietuvos žmones, ir pasaulio lietuvius, ir jų vaikus, ir etnines mažumas, ir europietišką tvarką, ir Lietuvos partnerius ir t. t. Kartais nusvyra rankos, kad tai neįmanoma. Tiksliau, tai įmanoma tik literatūroje ir filosofijoje, kurią, kalbėdami apie tokius svarbius šaliai klausimus kaip pilietiškumas, pamirštame. Necituojame Platono dialogo apie piliečio dalyvavimą miesto valdyme *„Politeia“*, kurį visi Vakarai, deja, išsivertė ne kaip „Pilietiškumą“ (ko turbūt reikalautų tikslesnis vertimas) o kaip „Valstybę“. Tai keičia esminę sampratą, iškelia valstybę virš piliečio, o juk, anot Platono, pati save valdanti valstybė ilgainiui atsiduria ant krizės slenksčio. Pilietiškumas – ne patriotiniai jausmai, o teisė, leidžianti piliečiui nebijoti nei savęs paties, nei savo žodžių…

Formuluotės… Kartais atrodo, kad mūsų lietuvių kalba jau seniai mus išaugo ir leidosi į pasaulį ieškoti laimės, susiliejo su sanskritu ir nieko iš mūsų nebelaukia nuo Jono Basanavičiaus laikų. Ji skrieja kaip vėjas, kol mes montuojame metalinius žirgus, ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės užduotis ne sugauti vėją, o sklaidyti mitus ir sugrąžinti Lietuvon lengvumo jausmą, pareinantį nuo susikalbėjimo.

pasauliolietuvis.lt

Straipsnis spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2018 m. sausio numeryje.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS